

ՏԱՆՁՈՒԱԾԸ

I

Ճլր՛փ, հլր՛փ, հլր՛փ... Թափւում էր հալուող ձիւների ջուրը կտուրներից և թիթեղեայ խողովակներից. փողոցներում կաղմւում էր առուականման հոսանքներ և հոսում ընթացքի լարմար ուղղութիւնների վերայ:

Վառ օր էր. խստասիրտ երկինքը մռայլ էր ու դաժան. մուգ, թանձր, կուտակուած ամպերից տեղում էր ծնախառն անձրև. օդը փոքր ինչ տաք էր, և հէնց այդ տաքութիւնից էլ սաստիկ հալ՛իլոց էր. մանաւանդ անձրևը՝ աւելի էր նպաստում հալուելուն: Խիտ ամպերի արանքից արեգակի մի շող անգամ չէր թափանցում խոնաւ երկրի վրայ: Փողոցներում սարսափելի ցեխ էր, անց ու դարձողների թիւը շատ. նրանցից շատերը հովանոցները գլխներին, տաք վերարկուների մէջ փաթաթուած, բետինի պսպղուն կրկնակօշիկները հազներին՝ ուրախ, զուարթ դէմքերով՝ հապենալով քայլում էին լպրծուն մայիթերի վրայով ու անցնում հեռանում. նրանց փոյթը չէր՝ թէ ձիւն է, անձրև, եղանակը խիստ ու այլանդակ. նրանց ոչ մի բանին չէր խանգարում օրուայ վատութիւնը. նրանք ամեն միջոց ունէին ազարում օրուայ վատութիւնը. նրանք ամեն միջոց ունէին ազատ մնալու դրանից: Եւ գալիս էին՝ նոր մարդիկ, նոր դէմքեր, նոր խմբեր՝ բոլորը հազնուած, ոմանք պճնուած, զուգուած, ոմանք, թէև հասարակ, բայց ամուր հազնուած. մի խօսքով ոտներին տաք, մարմինները ամուր... ու անցնում էին հեռանում... Գալիս էին ու անցնում և այդպէս անվերջ...

Նոյն այդ մարդաշատ մեծ փողոցի մայիթի վրայ կանգնած հր մի կիսամերկ, թշուառ մարդ. դժնդակ կեսանքի հարուածներ ունէր այդ մարդը իր վրայ, ասես քմահաճ բաղդը՝ խաղեր էր խաղացել նրա տառապող գլխի հետ. նրա մի ձեռքը ծուլում էր, միւս ձեռքը՝ օրպէս մի անշարժ փայտի կտոր կա-

խուռած էր աչ ուսից. նրա զղեսար պատառոտուն էր, ծուռ-տուռած փեշերով. անսրինակ ու կեղտոտ լաթերով կարկատած էր նրա ծնկները, թիկունքը ու ծախ թևի արմունկը. մի ոտքին հագած ունէր հին, երեսը ճղուած կրկնակօշիկ, միւս ոտքին նոյնպէս հին, ծրմուռած ու ճղճղուած կոշիկ. նրա ոտքերը բաց էր, երևում էր սառած, կապուտած կաշին...

Այդտեղ կանգնած՝ նա հետամուտ էր լինում լաւ հաղ-նուած մարդկանց՝ հարուստներին և հացի փող պահանջում. ողորմութիւն չէր խնդրում, այլ մօտենում էր ու ասում.

— Քաղցած մարդ եմ, տուէ՛ք ինձ հացի փող:

Իսկ մարդիկ անտարբերութեամբ երեսները թեքում էին հեռանում, ուշադրութիւն չդարձնելով նրա խօսքերին, երբեմն սառնութեամբ նայում էին նրա նողկալի արտաքինին, սքած դէմքին, և ասես թէ զգուանքներն էր շարժում այդ խեղճ աւերուած մարդը, որ խոր խոցեր ունէր իր սրտի մէջ, իր ցաւոտ կրծքի տակ:

Այսօր նա ամեն անգամ մերժւում էր և լուրթեամբ ետ կանգնում, և երբ տեսնում էր մի ուրիշն է դալիս, մօտենում էր կրկնում նոյն խօսքերը, նոյն ցաւոտ ու պահանջող շեշտով. այդպէս մի քանի անգամ պահանջեց, մերժուեց ու ետ կանգնեց:

Ահա դալիս են երկու դեր, հաստափոր պարոններ:

Թշուառականը մօտեցաւ նրանց և ձեռքը ծոցից հանելով ասաց.

— Պարոններ, քաղցած մարդ եմ, տուէ՛ք ինձ հացի փող:
Պարոնները մերժեցին:

— Աստուած տայ. ասացին նրանք ու անցան:

Մարդը վերստին ետ կանգնեց, դարձեալ ձեռքը դրեց ծոցը:

— Աստուած տայ... մըմուսաց նա ու մի թունոտ հայեացք ձգեց անցնող պարոնների վրայ.— Ո՞ւմ միջոցով տայ... Հա՛, Աստուած տայ, ո՞ր Աստուած... Էն, որ անունը կայ ինքը չկա՞... Հմմ. աղիքներս դալարւում են— Աստուած տայ. սոված որդը կրծում է ներսս,— Աստուած տայ... Հը՛, Աստուած տայ: Դէ տու՛ւր. նա ձեռքը հանեց ծոցից ու բարձրացրեց վեր, և խօսքերը ուղղեց դէպի երկինք, ապա իջեցնելով ցած մըմուսաց ծաղրով.

— Տեսնո՞ւմ էք, հաց չի տալի քաղցածին, ձեր ճանաչած Սաստուածը:

Ու մէկ էլ նորից վերեւ նայեց:

— Խենթ է՛... ասաց մի անցորդ ու դարձաւ ընկերոջը. —

Տես ինչ է անում:

Ընկերը անանելով Թշուառականի վեր ուղղած հայեսացքը և երկարացրած վիզը, որից այլանդակօրէն դուրս էր ցցուել բզի ոսկորը՝ երկար ու լարծր քրջաց:

Մարդը ընդունեց իր նախկին անյով դիրքը:

Շտապով քայլում էր մի գեղեցիկ պարոն հովանոցը գլխին, և մի ոսկրոտ ծառայ էլ նրա ետեւից՝ լիքը կողովը ձեռքին: Թշուառը նետուեց դէպի պարոնը, և ուղիղ նայելով նրա աչքերի մէջ վստահ ու պահանջող ձայնով ասաց.

— Պարոն, տո՛ւէք ինձ փող, քաղցած եմ:

— Քաղցած... կրկնեց պարոնը. — ձեռքիս ոչինչ չկայ հաստայ:

— Մարդ եմ, մարդկանց մէջ և քաղցած, ասաց Թշուառը նոյն վստահ ձայնով: — Տուէք ինձ հացի փող:

— Չկայ, ասում եմ. խստութեամբ ասաց պարոնը ու իջաւ մայթից, մի քայլ արաւ ու կրկին բարձրացաւ մայթի վրայ: Ծառան, որ մինչև այդ կանգնած կատաղի աչքերով նայում էր խեղճին՝ հետեւեց իր պարոնին... Թշուառականը նայեց նրանց ետեւից, նայեց հացով լի կողովին՝ որ իր քաղցած ախորժակն էր դրդուում:

— Չկա՛յ. կրկնեց նա ինքն իրան. ապա մի ինչ որ դրդու-մով՝ վազեց նրանց ետեւից. Թոյլ ոտքերը հազիւ փոխելով հասաւ ծառային՝ ձեռքը մեկնեց և կողովից վերցրեց սպիտակ հացի մի փոքրիկ կտոր ու ագտհաբար սկսեց ծամել:

Ծառան իսկոյն նկատեց:

— Ի՞նչ ես անում, լիմար. գոռաց նա և բռնեց խեղճին աշխատեց խլել հացի կտորը: Այդ միջոցին պարոնը ետ նայեց և բարկացած հրամայեց ծառային.

— Խփի՛ր այդ անպիտանին:

Պարոնի հրամանը լսելուն պէս, ծառան յարձակուեց

Թշուառի վրայ և ոսկրոտ ձեռքով երկու անգամ ուժգին խփեց նրան ծնոտին ու մի անգամ էլ ոտքով խփեց վտիտ ծնկներին, որ նա ընկաւ ցեխոտ մայթի վրայ, բայց ոչինչ չխօսեց՝ քնաց լուռ հացի կտորը ձեռքին. քիչ լետոյ դժուարութեամբ բարձրացաւ ու սկսեց արիւն թքոտել: Հարուածներէից նրա բերանը արնել էր՝ արիւնով լցուել. մի կողմից արիւն էր թքում, մի կողմից էլ ծամում հացը: Ձնախառն անծրէր թափւում էր նրա թիկունքին, բաց գլխին, որից հէնց նոր ընկաւ իւղածածկ գլխարկը ցեխի մէջ:

Պարոնը մօտեցաւ նրան. հրեց հովանոցի կոթով և ասաց.

— Ինչո՞ւ հացը դողացար.

— Ինչո՞ւ, չիմացար որ ասի քաղցած եմ:

Մօտեցող ոստիկանը երկու անգամ հրացանի սուրնով խփեց նրան և բղաւեց.

— Կորի՛ր, դու սատանայ:

Թշուառականի հիւանդոտ աչքերը փայլեցին. երկլիզի նշան խաղաց նրա նիհար դէմքին. նա ետ-ետ քաշուեց՝ երկչոտութեամբ որոնելով ընկած իր ցաւերի ու տանջանքների լուռ վկայ գլխարկը. տեսաւ, և վերցնելով թափ տուեց վրայի ցեխը ու ծծած շուրք. ապա հացը ծամելով, երբեմն-երբեմն էլ արիւն թքելով՝ դանդաղութեամբ քայլեց պարոնի գնացած ճանապարհով. նա քայլում էր շատ դանդաղ. մի ոտքը զցում էր առաջ և միւսը հաղիւ քաշում նրա ետեւից. իսկ աչ թէր օրօրում էր ինչպէս թոյլ մեխուած մի փայտի կտոր: Պարոնն ու ծառան շատ հեռու չէին, նա ուզում էր հասնել նրանց. հասնելը շատ հեշտ էր, բայց Թշուառականի ոտքերն անդօր էին ու թոյլ. նա ճգնում էր քայլել շուտ-շուտ, արագ-արագ. սակայն ոտքերը, այն ցաւոտ ոտքերը չէին հնազանդւում նրա կամքին. և նա աչքերը ձգած պարոնի և նրա ծառայի վրայ՝ քայլում էր. որքան ղյժ ունէր: Առատ շուպլքով պնտուած հասարակութեան մէջ, նա երևում էր՝ ինչպէս մի փալաս, զեղեցիկ, նոր շորերի շարքում:

Մնայլ երկինքը աւելի կախուել էր ցած. կտուրներից ծնաշուրը կաթ-կթում էր միակերպ, տաղտկալի ճրլփոցով: Մարդը

սկիւռեց և ընկաւ դեպին. ծախ ծեռքով լենուեց վերկացաւ ու շարունակեց քայլել՝ իր ցաւոտ ընթացքով Տեղ-տեղ մարդկանց բազմութիւնը՝ նրա աչքից ծածկում էր պարոնին ու ծառային. բայց նա՝ նրանց ամեն մի քայլին հետամուտ էր լինում:

Պարոնը ծառայի հետ ծռուեց մի ուրիշ փողոց. տանջուած մարդի հետևող աչքերը նկատեց այդ, և նա ճիգ դրած դրեց՝ որքան կարելի է շուտ հասնել: Խնքր առաջ էր ընկնում, իսկ ոտքերը ետ էին մնում. աչ ծեռքն էլ ասես նրա համար մի աւելորդ բեռ էր:

— Յողնել է՞ք, իմ թանկագին ոտքեր. ինքն իրան խօսում էր նա:— Շատ էք քայլել, այնպէս չէ՞. կեանքի քարոտ ճանսպարհը մաշել է ձեզ... Օճֆ... քայլեցէք, պարոնը դնաց ծառայի հետ... Վերջին խօսքերը արտասանեց՝ թող ծիծաղով, և այդ ժամանակ նրա դէմքին փայլեց մի կծու, հեղնող ժպիտ:

Հասաւ այն անկիւնը, որտեղից ծռուեց պարոնը՝ փոքր ինչ կանգ առաւ, շունչ քաշեց, մի քանի անգամ խոր հոգւոց հանեց, ապա նայեց փողոցի ուղղութեամբ, բացի պարոնից ու ծառայից՝ ոչ ոք չկար փողոցում. կար երկու շուն, որոնք հոտ-հոտալով ոսկոր էին փնտրում:

— Հը՛րմ... խոր մտածման մէջ երկարացրեց նա:— Դրանք ինծանից բաղդաւոր են. ոստիկանը դրանց ազատ շրջելուն արդեւ չի լինում. իսկ ինձ քանի՞ անգամ են հայհոյել ու... էէ՛:

Նա շարժուեց և մի փոքր արագ քայլեց առաջ. պարոնը այժմ հեռացել էր, հովանոցը գլխին ծառայի ետևից էր քայլում: Մարդը հեալով փոխում էր ոտքերը և երբեմն հաղում՝ արիւն թքում. նա արդէն հացի կտորը կերել, վերջացրել էր, բայց ներսը սոված որդը դեռ. չէր հանգստացել, նա պահանջում էր էլի—էլի՛:

Մօտենում էր պարոնին, մի քանի քայլ էր մնում փոխելու և ահա կհասնէր, ինչ ուզում էր ասել՝ կասէր, կխօսէր...

— Պարոն, ծայնեց նա հեացող ծայնով, և մեծ ու լայն գցեց քայլերը:

Պարոնն ու ծառան միաժամանակ ետ նայեցին ու էլի շարունակեցին քայլել:

—Պարոն, մէկ էլ կրկնեց մարդը:

Այս անգամ պարոնը կանգնեց. ծառան նոյնպէս:

Տանջուած մարդը հասաւ նրանց ու զլխարկը մեկնելով ասաց.

—Ս'ո, պարոն, առ զլխարկս քո հացի տեղ. ապա արիւն թքեց, լետոյ կոշտ հաղաց:

Պարոնը երեսը կննդեց ու խիստ զայրացաւ:

—Կորիւր, այ խենթ:

Ու սկսեց քալել:

—Խե՛նթ... Կրկնեց թշուառը. այո, խենթ... Կանդնիր, պարոն, մի շտապի, խօսք ունեմ ասելու:

—Դիժ է, պարոն. նկատեց ծառան:

—Այո, խենթ է. հաստատեց պարոնը:

Նրանք անցնում էին նեղ, ցեխոտ փողոցով. մօտեցան մի տան, մուտքի առաջ կանգնեցին. պարոնը հովանոցը ծալեց և թափ տուեց:

—Պարոն, լսուեց «խենթի» ծայնը:

—Օհ, անիծեալ, ի՛նչ է ի՛նչ. դայրացկոտ ասաց պարոնը ու դարձաւ ծառային.

—Տուր ինձ կողովը, իսկ դու՝ այդ լիմար խենթին հեռացրու այստեղից. շուտ... հրամայեց նա ու ներս մտաւ:

—Պարոն, խօսք ունիմ ծեղ ասելու. ասաց խեղհը:

—Կորիւր. լսուեց պարոնի նեղացած ծայնը:

—Տօ դիժ, կորիւ է՛. սպառնալից խօսեց ծառան:—Ի՛նչ ես սոված շան նման աչքդ դցել պարոնի ջիւրին: Քեզ ասում եմ հեռացի. դէ, թէ չէ հօ... Նա ցոյց տուեց բռնուցքը—այ, ատամներդ կփշրեմ. խօս տեսար սրանց ուժը. դէ, հեռացի ասում եմ է՛... կփշրեմ:

Տանջուած մարդը կանգնել էր և աչքերը սևեռել տան մուտքին. նա ոչինչ չէր խօսում, լուռ էր. բայց ներսը խօսում էր, և ասես մի բան, շատ խորհրդաւոր բան կար թաղնուած նրա տանջուած հոգում, նրա ցաւոտ կրծքի տակ: Նա դառն ու կծու ժպտաց:

—Հեռացիր է՛...

— Խօսք ունիմ պարոնի մօտ:

— Դէ կորի՛ է, գիժ հայւան, ուժդին բոթելով ասաց ծառան:

— Խեղճը սայթաքեց ու վայր ընկաւ քարերի վրայ. այդ ընկնելուն՝ սաստիկ պէտք է ցաւէր, սակայն ասեա նա ցաւ չբզգաց. վեր կացաւ զննող հայեացքով նալեց տանը, մուտքին. ինքն իրան ինչ որ մըմուսաց ու քայլեց եկած ճանապարհով:

Ձնախառն անծրերը դեռ շարունակուում էր թափուել. ահաւոր ամպերը հետդիտեալ թանծրանում էին ու խտանում. հալուածքից դոյացած առուակները՝ հոսում էին կառքերի անիւների ակօսած տեղերով. իսկ կտուրներից ծնաչուրը թափուում էր, թափուում:

Նա՛ այն աւերուած մարդը, դարձեալ գնում էր այն բազմամարդ փողոցը, որտեղ անց ու դարձ էին անում՝ կեանքի տէրերը, կեանքի ծովում լողացողները. նրանք՝ որոնց ժպտում էր քմահաճ բաղդը. նրանք՝ որոնք ապրում էին լի ու առատ, հանգիստ խաղաղ. նրանք՝ որոնք անտարբեր, անկարեկից են դէպի թշուառը, դէպի խեղճը, և նրանք՝ որոնց սրտերը՝ քար է, հայեացքները սառն ու արհամարհող...

— Այո, քար են, բոլորը քար են. շուրջս ամեն ինչ քարից է, տները, պատերը, փողոցները... և մարդիկ, մարդիկ... Խօսում էր նա և քայլում ցաւոտ դանդաղութեամբ. նրա շորերը թրջուել, շուր էր դառել...

Եւ նա դարձեալ քայլում էր...

II

Նոյն օրը երեկոյեան, երբ արդէն ծիւնը դադարել էր, հալուող ծիւնները սառել, բարձրացել էր սառնաշունչ ցուրտ քամի՝ տանջուած մարդը կանգնել էր իր առաջները արնացնել տուող պարոնի տան առաջ: Նա ուզում էր մտնել ներս, զնալ պարոնի մօտ և ասել նրան այն բոլորը, ինչ որ գիտէր, ինչ որ մթերուած էր իր ճնշուած կրծքի տակ. բայց տատանւում էր, չգիտէր ինչ անել. ապակեփալ աչքերը զցել էր տան մուտքին, և նայում էր երկա՛ր, զննողաբար հայեացքով... Ահա մի քայլ

առաջացաւ ու կանդ առաւ. նա վախեցաւ՝ թէ մի զուցէ կը պատահի այն անողորմ ծառային. մի քայլ էլ արաւ ու կանգնեց մի վայրկենաչափ, ապա վճռական քայլերով բարձրացաւ երկրորդ շարիւր. նա արդէն տեսել էր՝ թէ որ դընով որ սենեակը մտաւ նա, այն պարոնը: Բարձրացաւ պատշգամբ, մօտեցաւ սենեակի դրան՝ կանգնեց սրտի բաբախիւնով ապակիներէից նայեց ներս՝ աչքովը ոչինչ չընկաւ, մի քանի անդամ ետ նայեց, էլի ծառայիցն էր վախենում, տեսաւ ոչ ոք չկայ, սրտապնդեց ու ուժգին հրեց դուռը, որ մեծ թափով դիպաւ պատին, ապակիները զնդ-զնգաղին ու աղմուկ բարձրացրին. ինքը մտաւ ներս. այդ ծայ-նին մի ուրիշ սենեակից վաղեց այն գեղեցիկ պարոնը և լան-կարծ կանգնեց մեխուածի նման, չռած աչքերը ձգեց խեղճի վրայ, և ասեալ թէ սարսափեց տարօրինակ, անժամ այցելուից. նա իսկոյն ճանաչեց, թէ ով է այցելուն. ըստ երևոյթին լքուծը տիրել էր նրան:

Այցելուն ոչինչ չխօսեց. վստահութեամբ մօտեցաւ մի ա-թոռի և նստեց վրան: Նա իր ցնցոտիներով ու խճճուած մա-ղերով մի զզուելի կեղտոտ առարկայ էր, այդ շքեղ կահաւորուած սենեակի առարկաների շարքում. եղկելի դէմքին մի տեսակ ժպիտ էր նկատուում, որով կարծես հեգնում էր, այդ բո-լոր զարդարանքները, այդ բոլոր կարասիքը և դրանց վայելողի զարմանքն ու սարսափը, և կարծես ասելիս լինէր՝ «ինչո՞ւ ես ապշել...»: Բիւ լետոյ նա փոխեց ժպիտը և բարեկամական հա-լեացքով սկսեց նայել պարոնին, որը արծանացել էր իր տեղում և աչքերը զարմանքից չռել:

— Ի՞նչ ես կամենում. հարցրեց տանտէրը առաջ դալով:

— Ի՞նչ... ես ոչինչ չեմ կամենում, այնպէս սիրտս ուզեց եկայ:

Պատասխանը չափազանց տարօրինակ էր, տանտէրը զու-նատուեց. նա երևի մտածում էր, որ այդ մարդուց վատ հոտ էր փչում, ի՞նչ ունէր որ եկել էր իր մօտ, խենթ մարդ է, չլի-նի թէ իր կեղտոտ լաթերի ծալքերում մի բան պահած լինի, ու հանի վնասի... Նա անհանգստութեամբ հարցրեց.

— Ինչո՞ւ համար եկաք:

— Ե՞ս:

— Հա, դուք:

— Ես եկայ ձեզ տեսնելու. անվրդով ու անլոյղ պատասխանեց մարդը:

— Ինձ տեսնելու... ո՞վ ես դու:

— Փողոցի մարդ, որ բերանս արիւն լցնել տուիր. ասաց թշուառականը ու ժպտաց:

Պարոնը աւելի գունատուեց. նա դիտէր և ճանաչում էր, որ այն մարդն է, որին իր հրամանով ծառան խփեց ատամները արնացրեց. բայց ի՞նչի է եկել, արդեօք վրէժ առնելու, թէ մի ուրիշ բանի:

Մարդը զգաց, որ պարոնը երկիւղ քաշեց և վախեցաւ իր ներկայութիւնից՝ ուստի ժպտալով հարցրեց.

— Ինձ չէք ճանաչում:

— Ինչպէս թէ չէք ճանաչում:

— Այո, չէք ճանաչում, ով եմ ես:

— Դու ո՞վ ես, որ ճանաչեմ քեզ:

— Ե՞ս... միթէ չէք ճանաչում... իրաւունք ունէք չճանաչելու, որովհետեւ ես էլ մարդ չեմ, այլ մարդկային տականք... Իրաւունք ունէք: Այո:

Տանտէրը ապշած նայում էր այդ ցաւոտ մարդուն. գուցէ ուզում էր չիշել թէ ո՞վ է, և դրա համար ձեռքը ճակատին դրած՝ երևի պեղում էր անցեալի չիշողութիւնները, թարմացնում էր թմրած ուղեղը, բայց չիշել, ճանաչել չէր կարողանում... և նա աթոռին նստելով հարցրեց.

— Ո՞վ ես, չեմ ճանաչում:

Թշուառականը կրկին ժպտաց:

Այդ ժպիտը դուր չեկաւ տանտիրոջ:

— Հարցնում եմ, ո՞վ ես, պատասխանիր. յօնքերը կիտած դիմեց նա անհաճոյ այցելուին:

Մարդը դարձեալ ժպտաց. ապա սկսեց հանդիստ խօսել.

— Ես մի աւերուած մարդ եմ, ես էլ ձեզ պէս մարդ էի, բայց թալանուեցի կեանքի ցաւոտ ճանապարհում... Այո, մարդ էի, իսկ ի՞նչ եմ այժմ... մի տրորուած, մերժուած, տանջուած

ու քաղցած արարած, մի անպէտք փշրուած մեքենայ, որ ոչ մի բանի չի հարկաւորում... Նա լռեց և մտածում էր, որ տանտէրը հիմա կճանաչի իրան՝ կամ ծայնից, կամ դէմքից, կամ մի որեւէ նշանից:

Բայց ոչինչ չեղաւ, տանտէրը նորից հարցրեց.

—Ո՞վ էր և ճորտեղացի:

—Ես մարդ եմ:

—Այո, դիտեմ մարդ ես, բայց ի՞նչ մարդ:

—Ո՛ւչ, դուք ինձ մարդ չէք համարում. սակայն ես մարդ եմ. հարուստ քար աշխարհն էլ իմ հայրենիքն է, դուք էլ՝ իմ անխիղճ և ցաւերիս անտարբեր եղբայրն էք. ձեզ նման անխիղճ ու անողորմ եղբայրներ շատ ունիմ այս ապառաժ աշխարհում...

— Ի՞նչ էք ուղում ասել դրանով:

—Շատ բան, պարզ ճշմարտութիւններ:

Երկուսն էլ պահ մի լռեցին:

Ճանտէրը երեւի մտածեց, որ այցելուի արտաքինը, հեղնող ժպիտը և վստահ խօսելը լաւ բան չեն ասում. մանաւանդ, որ չի ասում՝ թէ ո՞վ է ինքը և որտեղացի: Նա կնճռեց երեսը, վերկացաւ և դայրացած ասաց.

— Ոչինչ չի հասկացւում ձեզանից, ես բան եմ հարցնում, իսկ դուք խենթի պէս էք պատասխանում: Բան ունիք ասելու՝ ասացէ՛ք, թէ չունիք՝ դուրս գնացէ՛ք:

—Դուրս գնամ...

—Այո, դուրս գնացէ՛ք, ես ժամանակ չունիմ ձեզ լսելու:

—Ժամանակ չունէք լսելու...

—Այո, ես տեղ եմ գնալու, աղատեցէ՛ք ինձ ձեզանից:

—Ձեզ ով է բռնել, կարող էք գնալ, ուր որ ուզենաք:

—Այդ իմ բանն է, կարոյ եմ թէ չեմ կարող. նախ դուք այսաեղից դուրս գնացէ՛ք. ասաւ ու աթոռի վրայից վեր կացաւ, հանեց ժամացոյցը նայեց.—Սրդէն ժամանակն է խօսեց ինքն իրան:

—Ուրեմն ինձ չէք ճանաչում. ասաց թշուառականը և հառաչելով վերկացաւ ու քայլեց դէպի դուռը.—Ինձ խենթ էք անդամնում, այնպէս չէ՞...

—Այո՛, այո՛, զնա՛, հեռացիր։
 Մարդը դուրս ելաւ, իջաւ սանդուխտներից ու կանգնեց
 փողոցում։
 Նա սպասում էր պարոնին։

III

...Արդե՛օք դուրս պիտի գայ, թէ ինձ զլիկից ուղղ անելու
 համար առաց՝—տեղ ունիմ զնալու... պատի տոկ կանգնած
 մտածում էր մարդը։

Կաթնազոյն նօսր մառախուղը լցրել էր փողոցները. լապ-
 տերները վառւում էին և իրանց թափանցիկ լոյսի անորոշ բծե-
 րով լուսաւորում փողոցները։ Ասաղազարդ գիշեր էր. ցուրտ
 էր ու պարզկայ. բայց տանջուած մարդը ասես ոչինչ չէր զգում,
 ասես նրա կիսամերկ մարմինն չէր ազդում ալդ ցուրտը...

—Ձէ, ես կսպասեմ նրան, դուրս կգայ՝ ամեն ինչ կլիշե-
 ցնեմ, կ'ասեմ, և այն ժամանակ... թէ դուրս չի գայ՝ կթողնեմ
 կհեռանամ... յետոյ գուցէ մի օր, մի տեղ կպատահեցնեմ...

Այսպէս էր մտածում նա, երբ յանկարծ սանդուխտների
 վրայ լսուեց ոտնածայներ։ Պարոնն էր. դուրս եկաւ տան մուտ-
 քից ու քայլեց. նա չնկատեց պատի մօտ կանգնած մարդին, ո-
 րը շարժուեց տեղից ու սկսեց հետեւել իրան։

—Հիմի չ'ասել,—մտածում էր մարդը հետեւելով պարո-
 նին։—Այո, ասել, սրանից լաւ տեղ չկայ։ Եւ նա վճռեց իր
 մէջ՝ ասել։

—Պարոն. ծայնեց նա։

Պարոնը կանգնեց ու ետ նայեց. բայց ոչինչ չխօսեց։

Մարդը մօտենալով հարցրեց.

—Յիշում էք այն, պարոն։

Պարոնը ապշեց և ճանաչելով նրան երկիւղով խօսեց.

—Ի՞նչը, փողոցի բռուկքնե՞րը. դուք արժանի էիք դրան։

Պարոնի ծայնը յուզմունքից ու երկիւղից դողում էր։

—Ձէ պարոն, բռուկքները չէ. բռուկքների համար ես
 ոչինչ չեմ ասում. ես շատ ուրախ եմ, որ բռուկքները ձեզա-
 նից ստացայ. եթէ ուրիշ մարդից ստանայի՝ կտրտնչայի, բայց

որ ձեզանից է, այսինքն քո ժառաջից՝ շատ ուրախ եմ... Ես ձեզ բան պիտի հարցնեմ և խնդրում եմ պատասխանէք...

— Ի՞նչ բան:

— Մի պարզ ճշմարտութիւն:

— Ես ժամանակ չունիմ ձեզ լսելու և պատասխանելու:

— Կա՛յ, երկու խօսք:— Յիշում է՞ք դուք, թէ երիտասարդ ժամանակներդ, ո՞վ էր ձեր մտերիմ և հաւատարիմ ընկերը:

— Ի՞նչ... ձեռքը թափ առնեց պարոնը և քայլեց:— Ես ընկեր իսկի չեմ ունեցել, որտեղից լիշեմ:

— Մի շտապի, պարոն, կանգնիր, ասաց թշուառը,— երկու խօսք ունիմ:

Պարոնը կանգ առաւ և ղայրացած ասաց.

— Ի՞նչ էք ուղում. հացի փո՞ղ... առէք. նա ձեռքը գլորպանից հանելով մեկնեց: Փողոցի մշուշապատ լապտերի աղօտ լուսով տեսնւում էր նրա ձեռքի սև հինգ կոպէկանոցը, որ պարզել էր թշուառականին:

Բայց մարդը չուզեց, հրաժարուեց տսելով.

— Ողորմութիւն... չէ, պարոն, շնորհակալ եմ. ես այսօր կուշտ եմ սովորականից. արիւնով շաղախուած հոնց կերայ, միթէ դուք չտեսաք... Ես ձեզ հարցնում եմ՝ թէ...

— Ի՞նչ, անհանգստութեամբ ընդհատեց պարոնը: Ըստ երևոյթին նրա երկիւղը երևի բազմապատկուեց, որ ձեռքում սղմեց ձեռնափայտը և պաշտպանուելու դիրք ընդունեց:

— Հարցնում եմ, թէ ո՞վ էր ձեր երիտասարդութեան ընկերը:

Պարոնը գլուխը կախեց, ապա բարձրացնելով ասաց.

— Ձեմ չիշում ոչ մէկին:

— Ձէք չիշում... եթէ ունեցել էք, անպայման պէտք է լիշէք:

— Է՛, ով է միտք դարձնում նրանց վրայ. կամ նրանց լիշելս ինչ օգուտ. ծանծրացած ասաց պարոնը և ոտքը փոխեց:

— Կաց, կաց ասեմ:

Պարոնը ասես էլ երկիւղ չունէր. նա տեսնում էր, որ մարդը հանգիստ է, ուստի կանգնեց և ասաց.

— Ասա:

Թշուառականը մի քայլ փոխեց դէպի պարոնը և կանգնեց:

—Քեզ ո՞վ ազատեց խեղդուկում, սկսեց նա. այժմ եղա-
կի էր խօսում հետք.—որ երիտասարդ ժամանակդ լողանում
էիր մի վարար դետում... ո՞վ էր, որ փրկեց կեանքդ:

—Ի՞նչ:

—Այո, քեզ:

—Ես ունէի մի բարի ընկեր, այժմ մեռած. նա ազատեց
իմ կեանքը: Ես հոգով նրան եմ պարտական... Իսկ դու ո՞վ
ես, որ անցեալս դիտես:

—Ես մի ժամանակ մարդ եմ եղել. իսկ հիմա չէ...

Լռեցին:

—Ասեմ, լսեցէք. շարունակեց մարդը.—Յիշո՞ւմ ես, որ
քո զոդութեան համար հայրդ դուրս արաւ քեզ իր տնից և
ծառաներին հրամայեց ներս չթողնել քեզ իր շէմքը... այստեղ
սլացող կառքը անխելի դարձրեց նրա խօսքերը.—Եւ այն օրից,
դու հալածական ու անապաստան շրջում էիր փողոցներում,
ով ապաստան տուեց քեզ, ով եօթ-ութ ամիս կերակրեց քեզ
իր դրպանից, պահեց իր տանը, խնամեց եղբորից լաւ... Յի-
շո՞ւմ ես, որ նրա փողն էլ հատաւ, և նա զնաց պարտք արաւ քեզ
կերակրեց, երբ հիւանդ էիր բժշկել տուեց, առողջացրեց. իսկ
հայրդ բոլորովին չէր մօտենում, և քեզ իրան որդի չէր ճանա-
չում: Կարծում եմ անշուշտ չիշելիս կլինես:

Պարոնը դուխր կախ, աչքերը դետնին լսում էր և լռում.
քիչ յետոյ նա հազաց մի անգամ և ասաց.

—Նոյն ընկերս, ողորմի հոգուն:

Թշուառականը ժպտաց:

—Յիշո՞ւմ ես, շարունակեց նա,—երբ մի անգամ քեֆի
ժամանակ կռիւ եղաւ քեֆ անողների մէջ, քեզ ուղում էին
սպանել կամ խեղդել քո լպիրշ խօսքերի համար. ով էր քեզ
ազատողը, վտանգից փրկողը, որ քո փոխարէն ինքը վիրաւո-
րուեց թւից... Նրանից յետոյ դու թողիր և հեռացար: Իսկ
այժմ, դու ո՞րտեղից դիտես, որ նա մեռած է ու թաղուած:

—Ես կարծում եմ, որ մեռած պիտի լինի. խօսեց պա-
րոնը անհաստատ և ցածր ձայնով, աչքերը զցած մօտիկի մշու-
շապատ լապտերին:—Դու ո՞վ ես, քո ձայնը կարծես թէ ինձ
ծանօթ է երևում:

Մարդը լուռ էր:

Յուրաքանչյուր հետզհետեւ սաստկանում էր. մի կողմից էլ սառու քամի էր փչում. բայց այդ մերկ վսիտ թշուառը՝ ասես ոչինչ չէր զգում. նրա ներսը կար այնպիսի մի բան, որ թոյլ չէր տալիս զգալու՝ ոչ մըսելը և ոչ ցուրտը. նա տաքացած էր և բորբոքում:

— Ես ո՞վ եմ... կամացուկ շշնջաց նա:

Կէս ըոպէ երկուսն էլ լուռ էին. պարոնը երևի լիշում էր անցեալի դէպքերը, և դուցէ նրա մտքով՝ շարար-շարան անցնում էր բոլոր պատահարները իր մանրամասնութիւններով. նա ոչինչ չէր խօսում, բայց նրա լուռութիւնը շատ բան էր ասում: Իսկ խեղճ մարդը ուղղում էր խօսել երկար, լիշեցնել նրան երկտասարդութեան բոլոր դէպքերը, և շատ-շատ բաներ, բայց զսպում էր իրան, և թողնում էր, որ որ նա լիշի ալի ամենը:

— Ես տեսնում եմ, որ ձեր ծայրը ինձ ծանօթ է երևում, բայց չգիտեմ թէ ով ես դու. լուռութիւնը ընդհատելով խօսեց պարոնը:

— Ո՞վ եմ ե՞ս... Զարմանալի է, որ չէք ճանաչում... տարիներով ապրել մի մարդի հետ և չճանաչել նրան... տարօրինակ է...

Պարոնը ցնցուկեց. ձեռնափայտը դողում էր. նրա ձեռքում:

— Այ, հիմի ասեմ թէ ով եմ ես. ասաց թշուառը և աւելի մօտեցաւ: — Ես նա եմ, որ աղատեցի քեզ խեղդուելուց, և թոյլ չտուի զոհ գնալ ջրին...

— Ըր՛... մզգաց պարոնը, երևի ուղղում էր խօսել, բայց խօսքերը խեղդուեց կոկորդում:

— ... ու գետի եզերքից շալակեցի տարալ ձեր տուն: —

Ես նա եմ, որ կերակրեցի քեզ եօթ-ութ ամիս շարունակ. բրժշկել տուի երբ հիւանդ էիր:

— Օ՛, աղնիւ... դուքս թուաւ պարոնի բերանից:

— Ես նա եմ, որ աղատեցի քեզ սպանութիւնից, և քո փոխարէն վիրաւորուեցի աչ թեւից, որի համար ծախեցի տունս, տեղս և ամեն ինչ. բայց չբուժուեց սա, կենդանութիւն չստացաւ. քնաց անշարժ ու չորացած... և այժմ տեսնում

ե՞ս՝ ի՞նչ եմ ես. ինչպէս դու ասում ես—մեռած, Այո՛, մեռած եմ, բայց թաղուած չեմ:

Ձգալի էր, որ ցաւը, սրտի մալձը, կուտակուել էին նրա կրծքի տակ և այժմ դուրս էին ժայթքում խօսքերի անգլուխի հոսանքով:

—Ես, ես, եմ... կերկերաց պարոնի ձայնը.—իմ կեանքով քեզ եմ պարտական... ով իմ աղնիւ բարեկամ... Ով, ով կարող էր երեակայել, որ այդ դու ես, իմ դժբաղդ ընկեր...

—Ոչ, ոչ ես մեռած եմ, բայց թաղուած չեմ. դեռ լսիր տրորուած ու աւերուած մարդի խօսքերը:—Դու եղել ես քաղցած, պէտք է լաւ իմանաս քաղցածի վիճակը... Ես քաղցած էի, քու կողովից վերցրի մի կտոր հաց, բայց դու այդ մի կտոր հացի համար՝ բռունցքներ ուտեցրիր և արիւնը բերանս լցրիր: Ճիշտ է, դու ինձ չէիր ճանաչում և այդպէս վարուեցիր. եթէ ճանաչէիր, չէիր անի. բայց ինչո՞ւ այդպէս վարմունք ես բանեցնում խեղճերի վրայ. չէ որ դու էլ ես եղել նոյն վիճակում, նոյն օրում...:

Պարոնը դողդողում էր. նրա շրթունքները ասես կպել էին իրար, ոչ մի բառ չէր կարողանում արտասանել. այլ ամօթահար, դուխր կախ՝ լսում էր դատապարտեալի պէս:

—Երբ որ դու քաղցած էիր, վշտանում էիր մարդկանց վրայ և շարունակ կրկնում՝ «—Մարդկանց զգացմունքը բիրտ է, նրանք միայն իրանց համար են մտածում, էլ չեն նայում շուրջները վխտացող տառապեալներին ու քաղցածներին...» Եւ այդ խօսքերը ասում էիր դու. դու, որ կարող էիր ամեն դժուարեւ, որովհետեւ ունէիր առողջ մտքմին և առողջ բազուկներ... Իսկ այժմ ո՞ւր են քո այն խօսքերը... Մոռացել ես, որովհետեւ փորդ կսւշտ է, հօրդ մահից լետոյ ժառանգել ես նրա կարողութիւնը, պսակուել ես մեծ օժիտով աղէկայ հետ և կուշտ ես, միայն քո համար ես մտածում. էլ փոյթդ չէ՝ թէ շուրջդ լիքն են քաղցածներ ու սովատանջներ... Այո, այդպէս են մարդիկ. նեղ օրում դառնում են հրեշտակ և անդադար բարութիւնից ու խղճից խօսում. իսկ լին օրում՝ դառնում են անխիղճ դադան. այդպէս էլ դու:

Փողոցներում անց ու դարձը դադարել էր և ամեն ինչ լռել։

— Օ՛, ազնիւ հոգի... հազիւ արտասանեց պարոնը և ուղեցաւ շարունակել՝ բայց ծայրը խեղդուեց կոկորդում։

— Այժմ տեսնում ես ինձ, թէ ինչ եմ. ցնցոտիներում թաղուած՝ մի փշուռած մարմին, մի ոսկրացած կմաղք, մի տառապող, սողացող արարած, մի հիւսնդ ու վշտոտ հոգի... Դու այժմ լողում ես կեանքի ծովում՝ ինչպէս քո քէֆն է ուղում. իսկ ես՝ տանջուելով տառապում եմ, և քեզ պէս պարոններն էլ՝ հացի փող ուղելիս՝ մերժում են ու արհամարհում։ Ժիշտ ես նմանում եմ այն անդեկ, ծառուած առաքաստներով նաւակին, որ մորկուած ծովի երեսին՝ ալիքներն ու փոթորիկները քշում են դէպի կորուստ։ Այո, իմ առաքաստները ծառուած են և բաղուկներս, որ մի ժամանակ բրոնզի պէս էին, հիմա թուլացել են ու անզօրացել...

— Օ՛, ազնիւ ընկեր... իրան մոռացած հառաչեց պարոնը. — ես... երբէք... երբէք չէի կարող...

Թշուառականը երկար-երկար հաղաց, թքեց, և վերջը դարձաւ պարոնին.

— Այս է իմ օրը, երջանիկ մարդ։

— Էլի սկսեց հաղալ։

— Լսիր, ինչ եմ ասում, բաղդաւոր մարդ. նորից խօսեց խեղճը։

— Որովհետեւ մի ժամանակ դու էլ եղել ես քաղցած, ուստի խընդրում եմ, որ խեղճների հետ այնպէս չվարուես, ինչպէս վարուեցիր ինձ հետ։ Եղիր բարի և բարի՝ ինչպէս ես բարի էի դէպի քեզ։

Պարոնը դողդողալով մօտեցաւ խեղճին և թողութիւն խնդրողի նման բռնեց նրա ձեռքը, նայեց նրա աչքերի մէջ և ասաց կամացուկ.

— Ինչո՞վ կարող եմ քեզ օգնել, իմ անբաղդ ընկեր. ասա ինձ։

— Ես օգնութեան կարօտ չեմ, ազնիւ պարոն. Օգնութիւն ես ուզում անել, ինձ նման խեղճներ շատ կան, նրանց օգնիր... Այս քանի՜ տարի է անօթեան ու կիսամերկ շրջում եմ աշխարհում, ոչ մի օգնութիւն չի եղել մարդկանցից և այժմ էլ չեմ սպասում, որովհետեւ, ինչպէս ասացի, իմ նաւակը դէպի կորուստ է գնում։

— Իմ խեղճ ընկեր, ինչո՞ւ ես մերժում օգնութիւնը: Գր-
նանք մեզ մօտ:

— Շնորհակալ եմ... քեզ էլի ասում. եմ, որ լինիս բարի և
անեա բարութիւն. որովհետեւ բարութիւնը ստեղծում է հոգու
և խղճի խաղաղ դրութիւն... Ես միայն այսքանն էի ուզում
քեզ ասել, ուրիշ ոչինչ. բռունցքների համար չեմ տրտնջում,
որովհետեւ քեզանից ստացայ...

Նա շուռ եկաւ և քայլեց: Պարօնը շշմած դրութեան
մէջ՝ մնաց կանգնած միւսնոյն տեղը:

Աստղադարձ պարզկայ գիշեր էր:

IV

Տանջուած մարդը հազալով ու թքոտելով շարունակեց
քայլել:

Քայլելով հասաւ մի մեծ դարպասի ու կանգնեց. նայեց
շուրջը՝ ոչ ոք չկար, միայն փողոցում, շատ հեռու մի ստուեր
էր նշմարւում:

— Անպատեհառ ոռտիկան կլինի. մտածեց մարդը ու մօ-
տեցաւ նստեց դարպասի մօտի երկար նստարանի վրայ և մի
անգամ խոր հառաչեց. քիչ լետոյ առողջ ծեռքը դնելով գլխա-
տակը՝ մեկնուեց չոր տախտակի վրայ, ուղեց քնել, աչքերը
խփեց, կրկին բաց արաւ. ցրտիցը քօւնը չէր տանու՛մ. խեղճի
կիսամերկ մարմինը դողում, մրսում էր. նա ոտքերը քաշեց ի-
րան, կուչ եկաւ, աչքերը խփեց ու մնաց արթուն: Մի քանի
անգամ բարձր ու երկար հազաց, և նորից աչքերը խփեց:

Հազոցի ծայնին եկաւ դռնապանը, կանգնեց խեղճի գլխա-
ւերէր ու ծայն տուեց.

— Է՛յ, ո՞վ ես:

— Մարդը ոչինչ չխօսեց:

— Է՛յ, քեզ հետ եմ, բոթեց ծառան:— Հարցնում եմ, դու
ո՞վ ես:

— Ես եմ. ասաց խեղճը թեք ընկած:

— Ո՞վ ես:

— Մարդ. նրանցից մէկը:

— Որոնցից մէկը:

— Ինձ նման միլլիօններից մէկը, ապո'ւշ:

— Խեղադար է՞... մըմուսց դռնապանը. ապա ղայրացած
բղաւեց:

— Հեռացիր այսանդից:

— Ինչի՞ հեռանամ, ֆլամս եմ տալի. բարձրանալով խօ-
սեց խեղճը:

— Դէ զնա, հեռացիր. պարոնը հիմա կգայ կլուրից:

— Է, թող դայ, ի՞նչ պիտի անի:

— Դիտե՛ս, մեր պարոնը հրամայել է կեղտոտ մարդկանց
չթողնել հայեաթը. դէ հեռացիր քանի չի եկել, թէ չէ որ եկաւ
ինձ պիտի հրամայի քեզ ծեծել, որ միւս անգամ չդաս էստեղ:

— Ո՞վ է քս պարոնը:

— Էս տների տէրը:

— Հաս. մարդ է՞:

— Բա ինչ է:

— Թքած դրա վրայ:

— Կորի, կորի. բարկացաւ դռնապանը. — Էլ մի կանգնի:

— Մարդ է՞. մըմուսով քայլեց թշուառը, — հարուստ մարդ,
և հրամայում է կեղտոտներին ծեծել...

Նա և՛ քայլում էր և՛ մտածում՝ մի տեղ գտնել գիշերելու
համար, մի տեղ թագցնել իր մերկ, վտիտ, շարդուած մարմի-
նը, և մի կերպ անցկացնել այս վատ, պարզկայ գիշերը. բայց
քա նի՞ այսպիսի գիշերներ պիտի անցկացնի՝ մինչև դարունը,
տաք եղանակները գան. և ինչ՞ու անդարձ չեն անցնում այս
դաժան օրերը... և ինչու ինքը չի մեռնում ու միանգա-
մից ազատւում այս անվերջ առաւապանքից. միթէ մեռնելը լաւ
չէ, այսքան տառապելուց... այո, հազար անգամ լաւ է... այս-
պէս մտածմունքով քայլելով՝ նա կանգնեց թի տակառի մօտ,
մեծ շա քարի տակառ էր, խանութի առաջ տնկուած... Տան-
ջուած մարդը ծեռքը հանեց ծոցից, տակառը զգուշութեամբ
վայր դրեց դետին. տակառի մէջ ծղնոտ կար. նա մի կողմ ա-
րեց այդ ծղնոտը ու սողաց ներս՝ մեկնուեց, լետոյ ոտքերը
քաշեց իրան, ապա խոտը վրան ածեց՝ մէջքը ծածկեց ու լռեց:

Այժմ նրա մտքով անցնում էր անցեալ գիշերուայ դէպքը.— ինչպէս ինքը էն գիշեր մտաւ տակառի մէջ ու քնեց. խանութպանն էր թէ մի ուրիշ անողորմ մարդ նկատել էր՝ ոտքով խփելով տակառը դուրեց ու քրքշաց. և ինքը ինչպէս կէս քուն, կէս արթուն դրութեան մէջ բղաւելով դուրս պրծաւ տակառի միջից... այն գիշերն էլ այս գիշերուայ պէս պարզկայ չէր, մեղմ էր, այդ բոլորը մանրամասնաբար անցնում էր նրա մրտաքով ու երկիւղ ծագեցնում նրա սրտում՝ թէ մի գուցէ այս գիշեր էլ նոյնը չպատահի՞. նա աչքերը խփեց, մարմինը աւելի կծկեց ու լուռ կացաւ:

Սառը քամի էր փչում ու ծիւնի փողին դէս ու դէն ցրւում. գետինը սառւում էր, կարծրանում. տակառի ճեղքերից սողում էր ցուրտ քամին ու տանջուած մարդի բղկտուած մարմինը ծակոտում. նրա ատամները զարկւում էին իրար ու չխկչխկում. նա աւելի ու աւելի կծկւում էր կուչ գալի և ծղնոտին կաշւում:

Մերկութիւնը, քաղցածութիւնը և երկիւղը աւելի ազդում էին նրա մրսելուն:

— Ո՛հ, անիծուիս կեանք, մրմնջաց նա,— լու է մեռնել, քան սողալ քաղցած ու մերկ այս նզովուած շախարհում... ո՛ւ... ո՛ւ... ո՛ւ... ո՛ւ...:

Հետզհետէ քամին ուժեղ բնաւորութիւն էր ստանում. թշուառական էլ աւելի սղմում էր ատամները. բայց ի զո՛ւր. նրանք անդալար զարկւում էին իրար: Վերջապէս նրա մարմինը անզգայացաւ. և մի ինչ որ թմրութիւն իշաւ վրան. բերերը ծանրացան ու քնեց:

Քամին նււում էր ու լալիս այդ ցուրտ գիշերին. և այդ գիշերուայ սառը գրկում՝ հանգստանում էր մի տանջուած մարմին, մի տառապող գլուխ, որ երկար տարիներ ցաւը շալակած քաշ էր տալիս իր թշուառ գոլութիւնը թշուառութեան ու անխղճութեան անծայր անապատի մէջ:

Աստղազարդ պարզ գիշեր էր:

V

Առաւօտեան խանութպանը, շատ վաղ բացեց խանութը և նկատեց, որ տակաւը գլորուած է գետին, մօտ զնաց, ուղեցաւ ուղղել՝ տեսաւ մարդ կայ մէջը. իսկոյն ճանաչեց, որ անցեալ զիշերուայ մարդն է, զայրացաւ.

— Էյ, յիմար, վեր կաց. բղաւեց նա ու ոտքով հարուածեց Բայց մարդը անշարժ էր:

— Տօ, բեղ չեմ տսում, վերկոց է՝... և էլի մի քանի անգամ հարուածեց:

Նա չէ զարթնում, քնած է:

Խանութպանը տեսաւ որ չի երնում, տակաւը գլորեց ու դարձաւ մօտը կանգնած հարեան խանութպանին.

— Տես, անցեալ զիշերուայ նման, ինչպէս հիմի ճղճղալով դուրս կ'իսխչի բօչկի միջից:

Տակաւը գլորուեց մի փոքր տեղ, ոչինչ չեղաւ:

— Մեռած կլինի. նկատեց հարեան խանութպանը ու մօտեցաւ բռնեց գլորուող տակաւը:

— Չ'ասի՞, որ մեռած կլինի. ասաց նա ցաւալի ծայնով:

— Ուղի՛դ, սարսափած բացականչեց խանութպանը և վազեց տակաւի մօտ...

Այո, նա մեռած էր՝ տանջանքի կնիքը վրան:

Արեւի առաջին շողերը ողջունեցին մարդիկ և կեանքը շարժուեց իր ամենօրեայ թափով...

Ա. ՐՕՖՖՕՐ